

LBRIS

We know
books

PHILIPPE ARLIN

Prefață de Brigitte Lahaie

SEXUALITATEA FĂRĂ PREJUDECĂȚI

**ELIBEREAZĂ-ȚI DORINȚA
SEXUL NU ARE GEN**

Traducere de Cezarina Udrescu

PRESTIGE
București - 2024

CUPRINS

Prefață de Brigitte Lahaie	9
Introducere	13
Capitolul 1: „Vei fi om, fiul meu!”	23
Capitolul 2: „Spune, mamă, de ce nu sunt băiat?”	39
Capitolul 3: Cine este celălalt?	57
Capitolul 4: Dacă s-ar ține cont de bărbăția mea	81
Capitolul 5: Despre arta delicată a corectitudinii sexuale	101
Capitolul 6: Când faci ce nu trebuie	121
Capitolul 7: Mamă sau nemamă, ori mamă și curvă... ..	139
Capitolul 8: Când centrul lumii se defectează	171
Capitolul 9: Să accepți că ai înțeles totul greșit	191
Capitolul 10: De la mine la celălalt, de la Eu la Eu mă joc	213
Concluzii	231
Mulțumiri	235
Bibliografie	237
Filmografie	239

Capitolul 1

„Vei fi om, fiul meu!”

Cine nu a citit sau nu a auzit ultimul vers din celebrul poem al lui Rudyard Kipling, *If (Dacă)?* „Vei fi om, fiul meu!”. Într-o litanie, scriitorul britanic enumeră care ar trebui să fie calitățile unui om, în funcție de gustul său. Dar ești frapat, la relectura acestor rânduri din alt secol (textul datează din 1910), să vezi în ce măsură virtuțile astfel trecute în revistă țin atât de comportamente presupus masculine, cât și de atitudini presupus feminine. Este chiar laitmotivul acestui apel vibrant: copilul căruia i se adresează textul nu va fi „un om, fiul meu” decât dacă reușește să fie totodată „puternic, fără a înceta să fie slab”. Cu toate acestea, autorul se adresează, într-adevăr, unicului său fiu. Și nu unei fiice sau, și mai bine, unui copil, fără un gen definit. Astfel, individul complet și echilibrat pe care Kipling îl reclamă cu tărie nu este chiar o ființă umană ideală, suma tuturor virtuților evocate; acesta este, în mod necesar, un bărbat.

Dincolo de acest exemplu, în ciuda progreselor egalității observate în societatea noastră, cunoașteți cu toții acele situații din ultimele decenii, în care masculinul pare a fi un gen implicit. Acest lucru este valabil, de exemplu,

pentru vocabularul nostru, unde, de la autor la inginer, masculinul este stabilit ca gen de referință, un fel de gen generic. Idem pentru gramatica noastră, care face acordul la forma de plural masculin, de îndată ce există un singur individ de sex masculin în grupul în cauză. „Louis și fetele au fost invitați în club”, nu „au fost invitate”, chiar dacă fetele sunt majoritare. Ca să nu mai vorbim de codul de Securitate socială², care desemnează și instituie de fapt bărbatii ca ființe primare (număr care începe cu 1) și femeile ca ființe secundare (număr care începe cu 2).

Prin urmare, a începe această carte vorbind despre genul masculin nu este un reflex vag sexist din partea bărbatului care sunt, ci o reflectare a societății noastre, așa cum pare să se fi construit de-a lungul secolelor. Dar cum anume s-a întâmplat acest lucru? Cum, în marea majoritate a comunităților umane, a fost stabilit primatul masculinului, ratificat apoi de ritualuri și de obiceiuri? De unde am luat principiul că referențialul, dacă trebuie să existe unul, trebuia neapărat să fie de sex masculin? Acest principiu este atât de universal, pe cât ni se pare în zilele noastre, la latitudinea noastră?

Sex? Nedeterminat

Fără a ne lansa într-o lungă descriere istorică, să ne întoarcem acolo unde începe totul, la însăși originea vieții. În acel moment primitiv al concepției noastre, indiferent

¹ Traducere adaptată pentru a ilustra ideea enunțată anterior în text. În original: „Louis et les filles sont sortis en boîte.” În franceză, „sorties”, la forma de feminin plural, primește un „e”. Traducerea românească (Louis și fetele au ieșit în club) nu evidențiază diferența; de aceea, am optat pentru un alt exemplu, relevant. (N. trad.)

² În România, codul numeric personal, CNP. (N. trad.)

dacă deveneam bărbat sau femeie. Pentru că se întâmplă că specia noastră, *Homo sapiens sapiens*, se perpetuează prin reproducere sexuală. Sigur nu v-a scăpat acest detaliu. De altfel, fiindcă a venit vorba, trebuie să precizăm că nu toate organismele vii au ales, în decursul evoluției lor, acest mod specific de reproducere, deși este, de departe, cel mai eficient. Unele se reproduc prin reproducere asexuată (diferite plante), altele, prin reproducere unisexuată (sau partenogeneză, ca anumite specii de reptile, pești sau amfibieni), iar altele sunt purtătoare ale ambelor sexe (hermafrodiți, ca melcii) sau chiar își schimbă sexul în timpul vieții.

În schimb, ceea ce poate nu știți în privința reproducției umane este că în zilele care urmează fecundării ovulului de către spermatozoid, embrionul prezintă un sex încă nediferențiat, până în a cincea săptămână de dezvoltare. Gonadele, care sunt vizibile în acest moment, stadiul incipient al viitoarelor organe genitale, sunt, de asemenea, fără un sex determinat. Nici fată, nici băiat. Doar un sâmbure de ființă omenească în devenire.

Abia în cea de-a șasea săptămână va avea loc diferențierea. Cromozomul X sau Y, conținut în spermatozoid, complementar cu cromozomul X, conținut în ovul, va orienta (sub acțiunea genei SRY, în cazul cromozomului Y) viitorul sex: pereche de cromozomi XX pentru fete, XY pentru băieți.

Cu alte cuvinte, din punct de vedere genetic, suntem cu toții, la origine și în mod implicit, ființe fără un sex determinat, nu mai mult bărbat decât femeie, nici femeie decât bărbat. Cealaltă lecție a acestor descoperiri știin-

țifice, destul de recente, din punctul de vedere al istoriei umane (cromozomii XY în 1905³ și gena SRY în 1990) este că anatomia organelor sexuale diferă destul de puțin la bărbați și la femei. Născute din aceeași bază embrionară (vezi mai sus), cele două aparate genitale au în comun, de fapt, un număr mare de caracteristici, atât în ceea ce privește aspectul, cât și funcționarea lor. Penisul, de exemplu, nu este nimic altceva decât clitorisul care a crescut în mod exagerat, sub acțiunea hormonilor. Testiculele, în care se produc spermatozoizii, sunt similare unor ovule externe și, prin aceasta, sunt vizibile. În ceea ce privește prostata (care secretă lichidul seminal, înainte de a fi evacuat prin intermediul uretrei), a fost considerată multă vreme ca fiind prerogativa bărbatului, iar astăzi știm că femeile au o replică mai mică a acesteia, glandele Skene. De fapt, este vorba despre acele glande situate în spatele punctului G, care expulzează lichidul translucid al celebrelor „femei-fântână”.

Așadar, din moment ce suntem atât de asemănători, din punct de vedere fiziologic și structural, de ce regulile viețuirii, după care trăim în societate, încearcă atât de mult să ne pună în opoziție unii cu alții, și anume să ne ierarhizeze relațiile: bărbații mai presus, femeile mai prejos; mai întâi bărbații, apoi femeile?

Reproducerea obligatorie

Pasul înapoi pe care vă voi cere să-l faceți aici este, deopotrivă, mai puțin important și mai îndepărtat. Într-adevăr, potrivit actualului stadiu al cercetării arheolo-

³ Nettie Stevens și Edmund Beecher Wilson.

gice, cele mai vechi urme de rituri funerare datează de aproximativ 400.000 de ani. Le găsim mai ales în situl preistoric de la Atapuerca, în nordul Spaniei. Ce legătură are acest lucru cu bărbații și femeile, mă veți întreba? O legătură mai directă decât am putea crede la prima vedere. Pentru că cine spune rit funerar spune apariția probabilă în ființa umană a ceea ce putem numi conștiință de sine și, prin aceasta, conștiința propriei mortalități. Înainte de asemenea conștientizare, este ușor de înțeles, reproducerea nu reprezenta o miză anume; ca la toate speciile de mamifere sexuate, aceasta nu răspundea decât unui instinct. Dar, prin integrarea în gândirea lor a rolului esențial jucat de descendență – acela de a le prelungi urma pe Pământ după moarte – *Homo sapiens* au început să observe, în detaliu, chiar condițiile reproducerii: un act sexual, efectuat în afara perioadei de menstruație a femeii, generează un individ de sex potențial diferit de cel al mamei sale etc. După cum spune Françoise Héritier⁴, celebrul antropolog și feminist: „Oamenii au avut nevoie să construiască un model interpretativ pentru a [o] înțelege.” Însă „modelul pe care l-au conceput exclude ideea unei puteri intime a femeilor și le reduce pântecul la un loc de adăpostire pentru un produs, a cărui concepere heterosexuală nu depinde de ele”.

De ce această instrumentalizare a pântecului feminin și, deci, a femeii în ansamblul ei, atât de des redusă la această unică funcție de reproducere? Fără a merge atât de departe încât să vorbească despre răzbunare, psihanalistul Serge Hefez⁵ formulează următoarea ipoteză:

⁴ Françoise Héritier, *Hommes, femmes: la construction de la différence (Bărbați, femei: construirea diferenței)*, Le Pommier, 2010.

⁵ Serge Hefez, *Le Nouvel Ordre sexuel (Noua ordine sexuală)*, Le Livre de Poche, 2013.

„Cea mai sigură cale pe care bărbații au găsit-o pentru a-și face suportabilă aservirea față de pântecul femeilor, cât și pentru a păstra controlul asupra propriilor urmași este de a le subjuga, la rândul lor; de a le supune, inversând raportul de forțe și organizând propria dominație asupra femeilor.”

Dar mai erau necesare câteva argumente în plus. Din nefericire pentru femei, natura a oferit unele care erau aproape imposibil de negat, cu atât mai puțin, de ascuns. Primul dintre acestea, flagrant prin recurența și simptomele sale, este menstruația. „Pierzând sânge fără a putea controla această pierdere”, amintește Françoise Héritier, „femeile se supun unor forțe naturale care le depășesc. Și aceste pierderi periodice, în majoritatea societăților, le interzic vânătoarea [...], războiul și sacrificiile.” În mod evident, această „slăbiciune” constitutivă le exclude efectiv de la toate atributele principale ale puterii, începând cu armele și cu trofeele care pot fi dobândite cu ajutorul acestora. Motivul pentru o astfel de excludere este mai mult simbolic, decât fizic. Fiecare cu sângele lui, s-ar putea spune, într-adevăr, cu antropologul Emmanuel Désveaux⁶: „Femeile se țin deoparte de moartea prin vărsare de sânge, pentru că ele dau viață în sânge. Așa încât, se pare că faptul de a da moarte făcând să curgă sânge este universal înțeles ca fiind echivalentul masculin al puterii feminine de a da viață.” Această interdicție a practicării „cumulului simbolic de sânge”, sânge vărsat peste sânge pierdut, va fi însoțită, inclusiv, de un set de credințe durabile. De exemplu, făcând să curgă sângele animalelor sau

⁶ *Homme, femme... Les lois du genre. Les textes fondamentaux (Bărbat, femeie... Legile genului. Textele de bază)*, Le Point Références, ediție specială, iulie-august 2013.

al dușmanilor, femeile riscau hemoragia sau, dimpotrivă, amenoreea, ambele sinonime cu infertilitatea.

Un alt fapt biologic, ușor de observat, se va întoarce și el, împotriva purtătoarelor de copii și le va da bărbaților o întâietate și o autoritate rapid percepute ca fiind naturale (deoarece sunt legate de funcționarea lor fiziologică). Într-adevăr, așa cum am menționat deja, bărbaților preistorici nu le-a scăpat faptul că partenerile lor feminine erau capabile, deopotrivă, să dea naștere unor ființe de același sex ca ele, dar și de sex opus. Ceea ce li s-ar fi părut a fi o facultate miraculoasă, la fel ca în cântecul lui Jean-Jacques Goldman, dacă femeile și-ar fi făcut singure copii, a trecut, în schimb, drept o dependență de sămânța bărbatului: deoarece femeia rămâne însărcinată în urma unui act sexual, se presupune, prin urmare, că sperma (percepută de Aristotel⁷, în special, ca un fel de coctivune a sângelui, specifică doar indivizilor de sex masculin, menstruația feminină apărând ca o spermă imperfectă și neterminată) este aceea care determină sexul copilului ce va veni. Astfel, cu câteva mii de ani înainte de descoperirile lui Stevens și Beecher Wilson, fără cea mai mică noțiune de genetică, oamenii aveau deja intuiția sistemului cromozomial care duce la determinarea sexelor.

Sămânță = dependență

Chiar mai mult decât penetrarea vaginului de către penis în timpul coitului, această dependență de sperma masculină este cea care va acredita treptat opoziția binară ulterioară, ai cărei moștenitori suntem astăzi: bărbați

⁷ Aristotel, *De la génération des animaux (Despre nașterea animalelor)*, Les Belles Lettres, 2003.

activi / femei pasive, bărbați dominanți / femei supuse, bărbați indispensabili / femei dispensabile etc. De la această convingere inițială se vor dezvolta, de-a lungul mileniilor, mituri, ritualuri și practici, având scopul de a întări principiul general pe care Freud îl va numi, mult mai târziu, primatul falusului. După cum remarcă istoricul și sexologul american, Thomas Laqueur⁸: „Istoria reprezentării diferențelor anatomice dintre bărbat și femeie este [...] extraordinar de independentă de structura acestor organe sau de ceea ce se știa despre ele. Ideologia, și nu acuratețea observației, a determinat modul în care erau privite acestea și diferențele care contau.”

Această denaturare a realității observabile ia uneori forme uimitoare și spectaculoase, de exemplu, în mitul așa-numit al *vagina dentata*, adică al „vaginului dințat”, devorator de penis, care se regăsește în diferite culturi, în special, în India.

În alte părți ale lumii, miturile predominante încearcă mai puțin să justifice confiscarea puterii, în folosul exclusiv al bărbaților cât, mai degrabă, să imagineze, în mod simbolic, ceea ce echivalează cu un adevărat puci. Astfel, printre Baruya din Noua Guinee, așa cum povestește antropologul Marcel Godelier, bărbații sunt învățați, în timpul perioadelor de inițiere rezervate lor, că femeile au inventat la începuturi arcul și flautele ceremoniale, singurul mijloc de comunicare cu lumea spiritelor. Conform acestei legende, bărbații au furat aceste atribute ale puterii, intrând în coliba menstruală a partenerelor lor, unde erau ascunse aceste obiecte.

De fapt, contrar a ceea ce susțin abordările natura-

⁸ Thomas Laqueur, *La Fabrique du sexe. Essai sur le corps et le genre en Occident (Fabrica de sex. Un eseu despre corp și gen în Occident)*, Folio, 2013.

liste ale noțiunii de gen, nu identitatea noastră biologică (bărbat-penis sau femeie-vagin) determină ansamblul atributelor noastre sociale „masculine” sau „feminine” (atitudine, limbaj, limbaj corporal, vestimentație, orientare sexuală etc.), ci, mai degrabă, modul în care am fost programați, adesea, dinainte de a ne naște, să ne comportăm într-un fel mai degrabă decât în altul, în funcție de sexul nostru anunțat. O programare foarte timpurie pe care biologul și etologul Stéphanie Barbu⁹ o rezumă în acești termeni: „Înainte de naștere, reprezentările pe care viitorii părinți și le fac despre copilul care va veni variază în funcție de sexul bebelușului. Băieții sunt considerați a priori ca fiind robuști, puternici și bine făcuți, fetele ca fiind zvelte, delicate și blânde, chiar și atunci când aceste opinii sunt exprimate cu privire la același copil.” Anumite teste efectuate în acest sens sunt revelatoare. O fotografie a unui bebeluș anonim plângând le este arătată unor părinți, care ignoră cauza stării acestuia. Primului grup i se spune că bebelușul este o fetiță: ea este percepută că suferă. Unui al doilea grup i se spune că bebelușul este un băiat: acesta este perceput ca fiind furios.

Problema este că diferitele instituții care ne reglementează viața în societate atârnă atât de greu de modul în care vedem presupusele diferențe dintre bărbați și femei, încât ceea ce se petrece în celula restrânsă a familiei abia dacă estompează această viziune binară a ființelor omenești. În eseul său despre *La Domination masculine*,¹⁰ sociologul Pierre Bourdieu a înțeles bine presiunea

⁹ *Hommes, femmes: la construction de la différence (Bărbați, femei: construcția diferenței)*, op. cit.

¹⁰ Pierre Bourdieu, *La Domination masculine (Domenația masculină)*, Points Essais, 2014.

exercitată de diversele organizații și sisteme simbolice: „Într-adevăr, mi se pare că dacă unitatea domestică este unul dintre locurile în care dominația masculină se manifestă în modul cel mai incontestabil și mai vizibil ...], principiul perpetuării raporturilor de putere materială și simbolică, ce se exercită aici, se află, în mod esențial, în afara acestei unități, în instanțe precum Biserica, Școala sau Statul și în acțiunile lor propriu-zis politice, declarate sau ascunse, oficiale sau neoficiale.” Mai rău, familia sau cuplul nu fac adesea decât să transmită și să amplifice aceste „genuri” (bărbații trebuie să fie așa, femeile, așa), inculcate de instituțiile în cauză.

Această presupusă dovadă anatomică...

Vă asigur, nu am nicio chemare de a elabora o teză universitară, cu atât mai puțin, dorința de a vi-o impune. Dacă vă spun toate astea în linii mari, o fac, deoarece, cu toții, dumneavoastră și cu mine, ne lovim de-a lungul întregii noastre vieți de o a doua problemă: de fiecare dată când ne confruntăm cu anatomii noastre diferențiate (penis, pe de o parte, vagin, pe de altă parte), această diferență care literalmente ne „sare în ochi” pare să confirme credința în două identități distincte, etanșe una față de cealaltă. Chiar dacă poate foarte bine să fie greșită, atât din punct de vedere biologic, cât și psihologic (vom reveni asupra acestui aspect împreună), imaginea acestor două organe complementare care se întrepătrund este suficientă pentru a evoca toate ideile preconceptuate legate de fiecare dintre ele. Și pe acelea, asociate cu indivizii, bărbați și femei, care le poartă.

Iată de ce actul sexual, prin însuși faptul că pune sexele noastre în scenă și în acțiune împreună, într-un schimb în care acțiunea fiecăruia dintre ele este, în mod constant, evaluată de celălalt, joacă un rol esențial în construirea identității noastre. Alcovul cuplului este, într-un fel, un teatru, unde scena primitivă este reluată neîncetat, acea scenă în care bărbatul domină și însămânțează, iar femeia primește și concepe. Iar „publicul” – care în acest caz este format din actorii înșiși – este, cel mai adesea, atât de conservator, încât orice schimbare în text sau în punerea în scenă riscă să fie huiduită.

Așa cum vom avea numeroase ocazii de a vedea, prin intermediul parcursului celor doi martori de sex masculin, Jean și Pascal, această construcție nu este, pentru bărbații respectivi, mai la îndemână decât pentru partenerii lor de sex feminin. Într-un anumit sens, este adesea chiar mai delicată, în măsura în care întreaga structură a relațiilor, așa cum a fost stabilită de milenii, se bazează pe capacitatea lor de a îndeplini aceste două sarcini de bază: erecția și ejacularea. Dacă rămânem la o viziune pur procreativă a sexualității, aceste două funcții sunt într-adevăr fundamentale, iar sistemul patriarhal, ca și presupusa putere masculină, se sprijină pe ele. Fiind definit dinainte drept cel care acționează, cel care penetrează, cel care își oferă sperma dar, de asemenea, în zilele noastre, cel de care depinde plăcerea femeii, toate aceste avantaje sună ca tot atâtea obligații.

Dar ce se întâmplă dacă, la fel ca atletul a cărui performanță este așteptată cu febrilitate și care simte o presiune prea mare, eșuează, chiar și o singură dată, în această privință? Sau chiar dacă nu eșuează complet, ce se întâm-